

У світовій практиці існує декілька основних критеріїв, які дозволяють визначити особистий закон юридичної особи: 1) за місцем створення (доктрина інкорпорації); 2) за місцем знаходження її адміністративного центру (доктрина осілості); 3) за місцем її основної діяльності (доктрина центру експлуатації).

На питання про те, що є особистим законом юридичної особи, немає єдиної відповіді, і тому вибір доводиться робити з існуючих з цього питання доктрин.

Раніше цивільне законодавство України встановлювало, що особистий статус іноземних юридичних осіб, а отже, і обсяг їх цивільної правоздатності визначався законом країни, де створено підприємство чи організацію (ст. 567 старого Цивільного кодексу України). Розробники чинного ЦК України при встановленні особистого закону юридичної особи взяли за основу критерій місця її реєстрації, очевидно виходячи з теорії інкорпорації. Так, особистим законом юридичної особи вважається право країни – місця знаходження юридичної особи. При цьому під місцем знаходження юридичної особи розуміється країна, в якій юридична особа зареєстрована.

Теорія інкорпорації, покладена в основу особистого закону юридичної особи розробниками чинного ЦК України, має такі переваги: 1) критерій місця інкорпорації чіткий, його легко встановити; 2) без згоди держави, за законами якої оформлена юридична особа, вона не може змінити свою національність; 3) якщо діяльність юридичної особи буде визнано небажаною для держави інкорпорації, вона може ліквідувати цю юридичну особу не лише в себе, але й за кордоном.

Література

1. Мицкевич А.В. Субъекты советского права. — М., 1962.
2. Иоффе О.С. Избранные труды по гражданскому праву: Из истории цивилистической мысли. Гражданское правоотношение. Критика теории “хозяйственного права”. — М.: Статут, 2000.
3. Даналькевич Н.И., Федоров О.Н. Международное частное право: Учеб. пособие. — Днепропетровск: Арт-Пресс, 1999.
4. Богуславский М.М. Международное частное право. — М.: Междунар. отношения, 1989.
5. Фединяк Г.С., Фединяк Л.С. Міжнародне приватне право. — К.: Юрінком Інтер, 2000.

УДК 347.633(477)

Т.А. Стоянова

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ПРИПИНЕННЯ УСИНОВЛЕННЯ

Відносини усиновлення, як і будь-які інші сімейні правовідносини, є тривалим видом правовідносин, оскільки вони продовжуються довічно [1, с. 282]. Проте чинне законодавство передбачає ряд випадків, коли відносини усиновлення все ж таки можуть бути припинені. Так, СК України [2, ст. 155] передбачає такі підстави припинення усиновлення: скасування усиновлення та визнання його недійсним. Л.М. Зілковська виділяє ще одну підставу припинення відносин

усиновлення – позбавлення батьківських прав [3, с. 157]. Навряд чи можна погодитись з цією думкою. По-перше, позбавлення батьківських прав не припиняє повністю відносин усиновлення: згідно зі ст. 166 СК України особа, позбавлена батьківських прав, не звільнюється від обов'язків з утримання дитини, згідно зі ст. 242 СК України в разі смерті усиновлювача, позбавленого батьківських прав, дитина отримує право на спадкування відповідно до загальних підстав. По-друге, ч. 3 ст. 242 СК України передбачає можливість відновлення втрачених батьківських прав, що не тягне за собою виникнення нових відносин усиновлення, а поновлюються відносини усиновлення між усиновлювачем та усиновленою дитиною. Тобто можна зробити висновок, що при позбавленні батьківських прав відносини усиновлення не припиняються, тому це не є підставою для припинення усиновлення. Найпевніше позбавлення батьківських прав це так звана сімейно-правова санкція за невиконання або неналежне виконання своїх батьківських обов'язків.

Припинення усиновлення здійснюється за рішенням суду в порядку позовного провадження, на підставах, передбачених ст.ст. 236, 238 СК України. Перед судом стає важливий доленосний обов'язок – ретельно проаналізувати наявність підстав для прийняття рішення про припинення усиновлення, впевнитися в тому, що таке усиновлення не відповідає інтересам дитини, і, тільки дотримавшись вимог матеріального та процесуального права, прийняти остаточне рішення. Тому розгляд таких справ є досить нелегким та заплутаним, з наявністю великої кількості процесуальних особливостей. Можна спробувати розглянути лише деякі з них.

Важливим процесуальним моментом у розгляді таких справ є визначення учасників процесу, визначення сторін у справі. Постанова Пленуму ВСУ “Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення та про позбавлення батьківських прав” [4, с. 12] у п. 12 визначає коло осіб, які мають право звернення до суду з позовом про визнання такого усиновлення недійсним або про скасування усиновлення, що відповідає положенню ст. 240 СК України: батьки, усиновлювачі, опікун, піклувальник, орган опіки та піклування, прокурор, а також усиновлений, який досяг 14 років. Батьки мають право вимагати припинення усиновлення тільки в разі, якщо усиновлення було здійснено без їх згоди або згода була вимученою, але суд не зобов'язав виносити рішення про скасування усиновлення, тільки якщо усиновлення суперечить інтересам дитини. Думка дитини в цьому разі обов'язкова. Для збереження таємниці усиновлення батьки, що не мають інформації про місце перебування усиновленої дитини, мають право звернутися з позовом до органу опіки та піклування. Прокурор має право звернутися до суду із захистом прав та законних інтересів усиновленого згідно зі ст. 45 ЦПК України [5, ст. 145]. Що стосується дитини, то з досягненням чотирнадцяти років вона має право звернення з позовом про скасування усиновлення або визнання його недійсним. Право усиновлювачів на звернення до суду з вимогою про припинення усиновлення не було передбачене раніш чинним законодавством, бо відносини усиновлення прирівнюються до відносин батьків, обсяг прав та обов'язків відповідно також ідентичний, а батьки не можуть мати законом передбачене право на відмову від дітей.

За загальним правилом, вимога про скасування усиновлення або визнання його недійсним повинна бути звернена до усиновлювачів, тобто вони ж є відповідачами. Якщо усиновлення здійснювалось обома з подружжя, то позов подається до обох.

При визнанні недійсним усиновлення, зробленого подружжям, ніяких протипоказань до усиновлення одним із них може й не існувати, тоді як іншому (внаслідок позбавлення батьківських прав, неієздатності тощо) бути усиновлювачем не можна. У подібній ситуації можливо подання позову лише до одного з подружжя, якщо усиновлювачі мешкають окремо. Коли ж вони мешкають разом, спілкування усиновленого з неієздатним, обмежено дієздатним, тобто людиною, яка нездатна створити належні умови сімейного виховання, явно небажано. Тому може виникнути ситуація, коли один із подружжя буде відповідачем за позовом про відміну усиновлення, інший – про визнання усиновлення недійсним. Загальне правило, хто має бути відповідачем у справі про відміну усиновлення, визнанні його недійсним, має виняток. Він стосується випадків, коли батькам невідомо, хто усиновитель їхньої дитини. Тоді відповідачем будуть органи опіки і піклування. Такий виняток дозволяє зберегти таємницю усиновлення, дбайливе ставлення до якої тим більше необхідно там, де долю поданого позову заздалегідь передбачити неможливо. Орган опіки і піклування, посідаючи становище відповідача внаслідок вказівок закону, не є звичайним відповідачем у справі. Він бере участь у процесі не для захисту своїх інтересів, а для захисту інтересів дитини. Він має право брати участь у справі як співвідповідач. Але цим правом він може й не скористатися, не бажаючи відкрити завісу над таємницею усиновлення.

Позов про визнання усиновлення недійсним повинен відповідати вимогам ст.ст. 118-120 ЦПК України. Позов про визнання усиновлення недійсним або про скасування усиновлення подається до суду за місцем перебування відповідача за правилами ст. 109 ЦПК України.

Важливим процесуальним питанням, яке постає перед судом, є визначення предмета доказування. З'ясування обставин (кола юридично значущих фактів), що мають значення для правильного вирішення справи, – це, по суті, є визначенням предмета доказування у справі, яке починається вже з вивчення заяви про скасування усиновлення або визнання його недійсним, оскільки факти, наведені в заяві, покладаються в основу її обґрунтування. Ця процесуальна дія є основною і найбільш значущою в процесі доказування.

Однією з найважливіших проблем, яка постає перед судом, є необхідність вирішення питання про визначення місця проживання дитини, щодо якої розглядається така справа. Згідно з ч. 4 ст. 237 СК України в разі визнання усиновлення недійсним дитина, яка не досягла чотирнадцяти років, за бажанням батьків або інших родичів передається їм, а якщо це не можливо – на піклування органу опіки та піклування. Згідно з ч. 3 ст. 239 СК України в разі скасування усиновлення суд визначає, чи може дитина передатися батькам чи повинна бути передана на піклування органам опіки та піклування.

Під час розгляду позову про скасування усиновлення, визнання його недійсним суд повинен вирішити питання про збереження за дитиною прізвища, ім'я,

по батькові, які він отримав при усиновленні. Можливість збереження або, навпаки, повернення до попереднього прізвища це пріоритетне право дитини, тому суду треба з'ясувати думку дитини.

При задоволенні позову настають усі правові наслідки, закріплені у ст.ст. 237, 239 СК України. Відмова у позові означає, що все залишається в силі – усиновлений продовжує залишатися зі своїми батьками (усиновлювачами).

Пункт 14 Постанови Пленуму ВСУ від 30.03.2007 р. “Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення та про позбавлення батьківських прав” передбачає обов’язок суду, який виявив під час розгляду справ про скасування усиновлення або визнання його недійсним факти здійснення посадовими особами злочинів, у відповідності до ст. 169 КК України (незаконні дії при усиновленні), реагувати окремими ухвалами.

Література

1. Белякова А.М., Ворожейкин Е.М. Советское семейное право. – М.: Юрид. лит., 1974.
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21. – Ст. 135.
3. Зилковская Л.М. Основания прекращения усыновления по новому Семейному кодексу Украины // Гос. и право. – 2003. – № 15. – 308 с.
4. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав: Постанова Верховного Суду України від 30.03.2007 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2007. – № 5. – С. 12.
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40-41, 42. – Ст. 134.

УДК 347.66(477)

Н.В. Фомічова

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ

Розвиток і становлення нових економічних, соціально-політичних і інших відносин у суспільстві привели до змін в інституті власності. У цих умовах значно зростає необхідність розроблення правового механізму, який би належно міг захистити права та інтереси громадян України.

Правове оформлення спадкового майна становить собою сукупність правових дій, внаслідок яких визначається частка участі спадкоємця у спадковому майні і спадкоємець сам набуває право розпорядження ним.

Дослідженню охорони спадкового майна і безпосередньо процедурі оформлення і видачі свідоцтва про право на спадщину присвячено багато праць відомих радянських [1] та вітчизняних [2] цивілістів, таких, як Ю.К. Толстий, В.П. Грибанов, М.Ю. Барщевський, В.І. Серебровський, В.В. Васильченко, Є.О. Рябоконь, Ю.О. Заїка, Є.О. Харитонов, З.В. Ромовська, С.Я. Фурса, Н.М. Баранник, А.П. Синельник, та інших.